

Ha-Joon-Chang, *Samaritenii cei răi. Mitul liberului schimb și istoria secretă a capitalismului*, Editura Polirom, București, 2012, 264 p.

O apariție surprinzătoare în peisajul analizei socio-economice sunt lucrările autorului sud-coreean Ha-Joon-Chang, profesor de economia dezvoltării la Universitatea Cambridge.

După *23 de lucruri care nu ți se spun despre capitalism*, *Samaritenii cei răi* este a doua carte a lui Chang, apărută în traducere românească la Editura Polirom în 2012.

Mărturisesc faptul că am citit cu foarte mare interes ambele lucrări care au în comun capacitatea extraordinară a autorului de a dezvălui miturile capitalismului și de a ne face să înțelegem faptul că așa cum în perioada socialismului am fost supuși unei agresive ideologii de sorginte marxist-leninistă, după reîntoarcerea la capitalism nu am scăpat de ideologii, de data aceasta venite dinspre Occident. Mă refer în primul rând la miturile democrației, economiei de piață și ale liberului schimb.

Unele dintre ideile venite dinspre Vest sunt legate de mixul democrație, economie de piață și liber-schimbism care ar crea premisele pentru dezvoltarea unor societăți și economii avansate în zona Europei Centrale și de Est, unde o serie de țări (cum este și cazul României), nu de mult ieșite de sub tutela Moscovei, au experimentat în ultimele decenii o tranziție foarte controversată.

Samaritenii cei răi, bestsellerul lui Ha-Joon Chang, cel care de altfel l-a și impus atenției publicului, este o polemică dură cu susținătorii entuziaști ai capitalismului și comerțului neîngrădit, în special cu Thomas Friedmann, dar și cu reprezentanții abordării culturaliste din istoria economică și mă refer în primul rând la David Landes, autorul binecunoscutei cărți *Avuția și sărăcia națiunilor*, apărută relativ recent în traducere românească.

Îmi amintesc faptul că laureatul Premiului Nobel pentru economie, Joseph Stiglitz, mentor și totodată un bun prieten al lui Ha-Joon Chang, realiza de asemenea o critică foarte acidă în cartea sa *Despre globalizare* unor instituții

mondiale cheie, în special a Fondului Monetar Internațional și a Organizației Mondiale a Comerțului, considerând că în loc să ajute țările în curs de dezvoltare, mai degrabă influențează negativ politica lor economică. Pe de altă parte, Stiglitz afirmă în aceeași carte că singura tranziție de succes de la socialism la capitalism a avut loc în China, țară care nu a renunțat la conducerea politică a Partidului Comunist, îmbinând într-un mod unic, conducerea autoritară cu economia de piață. Îmbinarea autoritarismului cu economia de piață o vom regăsi în analiza pe care Chang o realizează cu privire la țara sa natală Coreea de Sud, analiză care ne face să reflectăm asupra legăturilor dintre autoritarism, democrație și economia de piață.

Din păcate, binomul democrație-economie de piață este foarte discutabil atunci când vorbim despre progresul economic. Acest binom a avut succes în țări precum Cehia, Polonia sau Slovenia, dar a generat foarte multă corupție și averi ilicite în alte noi democrații postsocialiste precum România, Rusia, Ucraina și Bulgaria.

Ceea ce aflăm însă din cartea lui Chang este oarecum surprinzător. Mari puteri ale economiei mondiale precum Statele Unite ale Americii sau Marea Britanie au fost în perioada de început a dezvoltării capitalismului mai degrabă economii bazate pe protecționism, care s-au dezvoltat datorită unei politici inteligente de taxe vamale și abia mai târziu, atunci când au devenit mari puteri la nivel mondial au militat pentru liberul schimb care le era de data aceasta favorabil.

Ha-Joon Chang citează o carte mai puțin cunoscută (*The Plan*) scrisă de Daniel Defoe (autorul celebrului roman *Robinson Crusoe*, despre care aflăm cu surprindere că înainte de a scrie romane a fost om de afaceri, economist, comentator politic și spion atât pentru partidul conservator, cât și pentru cel liberal).

Din lucrarea economică menționată a lui Daniel Defoe aflăm aspecte interesante legate de dezvoltarea economiei britanice. Se pare că nu

piața liberă, ci protecția guvernului și subvențiile au fost cele care au ajutat la dezvoltarea industriei britanice de prelucrare a lânii. Înaintea dinastiei Tudorilor, Marea Britanie avusese o economie relativ înapoiată. Tudorii, în special Henric al VII-lea și Elisabeta I, au folosit protecționismul, subvențiile, distribuția drepturilor de monopol, spionajul industrial sponsorizat de guvern și alte mijloace de intervenție guvernamentală pentru a dezvolta industria produselor din lână din Anglia, industria de top a Europei la acea dată. Se pare că Marea Britanie a adoptat politicile pieței libere și a liberului schimb abia în secolul al XVIII-lea (chiar dacă mult înaintea celorlalți), iar pe la mijlocul secolului al XIX-lea superioritatea acestor politici a devenit atât de evidentă, grație succesului economic al Marii Britanii.

Ceea ce e ironic, observă Ha-Joon Chang, este faptul că Robinson Crusoe este adesea folosit de profesorii de economie ca un exemplu veritabil de „om economic rațional”, eroul economiei neoliberale a pieței libere. Însă, crede același Chang, „dezvoltarea economică are nevoie de oameni ca Henric al VII-lea, care construiesc un viitor nou, și nu de oameni ca Robinson Crusoe, care trăiesc fără să se gândească la ziua de mâine” (p. 47). Astfel, fără să-și dea seama, continuă Chang, Daniel Defoe a creat personajul central al teoriei pieței libere, deși analiza sa arată clar limitele pieței libere și a liberului schimb.

Coreea de Sud, o țară care în anii 1960 era săracă, s-a dezvoltat tot datorită politicii protecționiste. Începând din 1960 până în prezent venitul pe cap de locuitor a crescut în această țară de 14 ori în termenii puterii de cumpărare. Dar dezvoltarea Coreei de Sud nu s-a bazat pe democrație. Dimpotrivă, miracolul sud-coreean a fost realizat într-o perioadă de dictatură a generalului Park care a lansat un plan cincinal (ne aducem aminte de Iosif Visarionovici Stalin și epoca socialistă), având un program ambițios de dezvoltare a industriei grele și chimice în 1973. Interesant e faptul că „telul aparent iluzoriu al lui Park de a atinge un venit pe cap de locuitor de 1.000 de dolari până

în 1981 a fost în realitate atins cu patru ani mai devreme. Exporturile au crescut și mai rapid, de nouă ori în dolari americani, între 1972 și 1979” (p. 16).

Pe de altă parte, Chang își aduce aminte de obsesia legată de dezvoltarea economică care se reflecta din plin în educația coreenilor. Astfel, era considerată o datorie patriotică aceea de a raporta pe oricine era văzut că fumează țigări din import întrucât Coreea de Sud avea nevoie de orice sumă în valută pentru a importa mașini și alte lucruri necesare pentru dezvoltarea unor industrii mai bune.

La sfârșitul anilor 1980, Coreea de Sud devenise o țară cu un venit mediu-superior solid, care în 1996 s-a alăturat Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), în fapt clubul țărilor bogate. Criza financiară est-asiatică din 1997 a afectat și Coreea de Sud. De la acea criză, crede Chang, țara nu s-a mai descurcat atât de bine după propriile standarde înalte „în mare parte deoarece îmbrățișase cu prea mult entuziasm modelul piețelor libere” (p. 20).

Iată deci un alt exemplu despre ce poate însemna o rețetă a dezvoltării economice venită dinspre Asia de Sud-Est.

„Pentru majoritatea economiștilor, consideră Chang, răspunsul este simplu. Coreea de Sud a reușit deoarece a urmat regulile impuse de piața liberă. A îmbrățișat principiile sănătoase legate de piața monetară, guvernare limitată, întreprinderi private, liber schimb și încurajarea investițiilor străine” (p. 21).

În realitate însă lucrurile au stat altfel, crede economistul sud-coreean. Coreea de Sud a sprijinit anumite industrii noi, alese de guvern după consultări cu sectorul privat, prin taxe vamale protecționiste, subvenții și alte forme de sprijin de la stat până când acestea au crescut suficient de mult astfel încât să facă față concurenței internaționale.

Luând în considerare o serie de lucrări despre economia japoneză (și aici îmi aduc aminte în principal de autori precum Ronald Dore sau Francis Fukuyama) sunt foarte multe similități între miracolul japonez și cel sud-coreean.

Și Japonia și Coreea de Sud s-au dezvoltat ca economii protecționiste. Chiar și rețeaua de întreprinderi *chae-bol* din Coreea are mari asemănări cu celebrele *keiretsu* japoneze, pe care americanii au încercat să le anihileze după al Doilea Război Mondial, dar care au renăscut spectaculos după câteva decenii.

Aș dori să închei această recenzie cu o invitație adresată studenților, cadrelor didactice

sau cercetătorilor din domeniul sociologiei de a explora cu atenție cartea economistului sud-coreean. Așa cum am menționat, este o lucrare care ne face să fim mai realiști, ne îndeamnă să nu cădem pradă ideologiilor economice și politice, indiferent din ce direcție vin acestea.

Șerban Olah